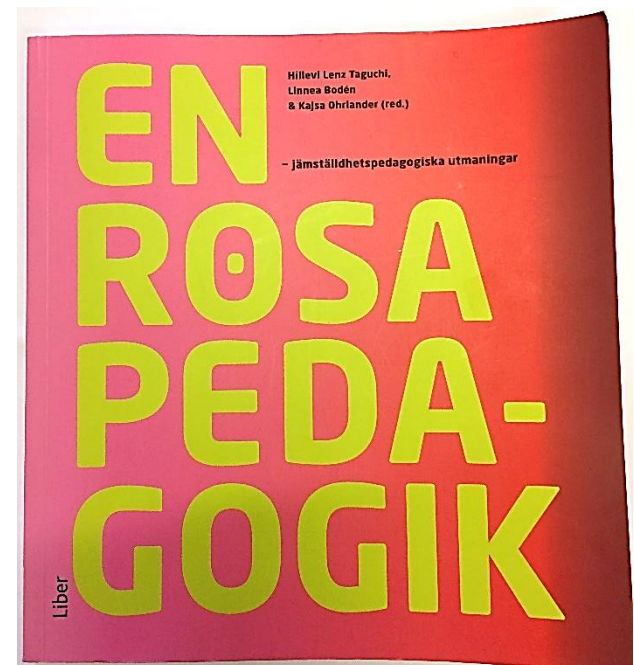

Identitet och jämställdhet i relation till förskolans språk- läs- och skrivutvecklande arbete

Hedda Schönback

Hur arbeta
utforskande med
normer och
genusfrågor
tillsammans med
barnen?

Dagen

08.45-10:00	Föreläsning: Jämställdhetspedagogik i Sverige – olika sätt att tänka kring och arbeta med jämställdhet
10:00-10:30	Fika
10.30-12.00	Workshop om identitet, genus och kategorisering
12.00-13.00	Lunch
13.00-14.00	Föreläsning: Mångfald, normer och kategoriseringar
14.00-14.30	Fika
14.30-15.15	Workshop om normer i relation till språkliga begrepp
15:15-15:45	Inför nästa tillfälle

Kunskap omfattar alltid normer och värden

Ex: (Allmän)mänskliga djurfamiljer i fiktionen?

Forget about the porridge, I made Goldilocks stew

Läroplanen om normer och värden

Mål

Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar:

- öppenhet, respekt, solidaritet och ansvar,
- förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation samt vilja att hjälpa andra,
- sin förmåga att upptäcka, reflektera över och ta ställning till olika etiska dilemman och livsfrågor i vardagen,
- förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av social bakgrund och oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionsnedsättning, och
- respekt för allt levande och omsorg om sin närmiljö.

Inget barn ska i förskolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning hos någon anhörig eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling.

”Förskolläraren ska ansvara för att förskolan tillämpar ett demokratiskt arbetssätt där barnen aktivt deltar, och att det utvecklas normer för arbetet och samvaron i den egna barngruppen.”

(Lpfö 98 rev 2016)

”Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar ska i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller.”
(Lpfö 98 rev. 2016)

Att göra jämställdhet i förskolan

Forskning pekar på att pedagogers sätt att bemöta barns olika sätt att agera skapar olika möjlighetsvillkor för flickors och pojkars identitetsskapande.

Exempel på "typiska" drag:

Tilltal tjejer – öppna frågor, pedagogen avkräver ögonkontakt och uppföljning vid förmaningar

Tilltal killar – slutna frågor och fler kommandon men mindre krav på uppföljning vid förmaningar

(Eidevald 2009)

Några av Eidevalds poänger utifrån omfattande videomaterial och samtal med pedagogerna

- Pedagogerna bemötte "samma" agerande på olika sätt beroende på barnets kön därför att de oavsiktligt tolkade barnens agerande på olika sätt. M.a.o. trodde de att de bemötte varje barn som individ.
- De situationer där pedagogerna hjälpte barnen att få sin vilja igenom var oftast situationer där de agerade i enlighet med förväntade könsmönster.
- De samtalsmönster som framträdde när dokumentationen analyserades på gruppnivå blev annorlunda när de analyserades på individnivå. De generella slutsatserna gällde alltså långt ifrån alla tjejer och killar.
- I samtalen med pedagogerna beskrevs vissa pojkars och flickors beteenden som representativa för hela gruppen, trots att dessa beskrivningar inte stämde lika väl in på de andra barnen.

Olika syn på kön/genus...

- Essentialistisk syn på kön som inneboende, biologiskt nedärvda egenskaper
- Strukturalistisk syn på kön som stabila samhällsstrukturer som överförs till nästa generation (främst genom språket)
- Performativ syn på kön som något som hela tiden "görs" – såväl på samhällsnivå som i vardagen (frågan om biologi respektive socialisation ses som mycket komplex)

...får olika konsekvenser i praktiken

T.ex.

Hur vi delar vi in barnen i grupper –
utifrån vilka föreställningar om de olika barnen?

Hur vi fördelar arbetet i personalgruppen –
vilken roll får män som arbetar i förskolan?

Jämställdhetspedagogik i Sverige

Vanliga strategier för förändring

- Könneutralitet
- Genuskompensatorisk pedagogik
- Försök till en mer komplicerande pedagogik

Fokusområden för jämställdhetspedagogiskt arbete

- Miljöer och material
- Utbud och representation
- Språkbruk

Problem som kan uppstå

- Barnen positioneras som passiva objekt (och deras olika strategier för att omförhandla normer riskerar att osynliggöras eller ses som uttryck för brist hos barnet)
- Det skapas nya normer för hur jämställda barn ska vara som förlägger problemet hos barn som inte motsvarar dessa normer, snarare än verksamheten
- Vi tenderar att se det vi förväntar oss. Om vi förutsätter/letar efter könsskillnader så är det också det vi kommer att se – på bekostnad av den mångfald av erfarenheter och uttryckssätt som barnen har. Med andra ord riskerar vi att befästa dessa snarare än att utmana dem.

Fika

Workshop om identitet, genus och kategorisering

Workshop - diskussionsfrågor

Vilka grupper anser du att du ingår i?

Vilka schablonbilder finns av "dina" grupper?

Hur motsvarar du schablonbilden av din/dina grupper? På vilka sätt gör du det inte?

Kan du hitta något kännetecken för din grupp som stämmer på alla inom gruppen men inte på andra?

Hjälps åt att försöka komma på exempel när ni känt er tilldelade en viss grupptillhörighet eller identitet. Har ni varit med om att någon förväntat sig att ni ska ha vissa erfarenheter, egenskaper o.s.v. utifrån sin uppfattning om er? Hur tog det sig i så fall uttryck och vilka reaktioner väckte det hos er?

T.ex. kvinnor, män,
transpersoner, personer
med
funktionsnedsättningar,
högerhänta,
kaffedrickare,
göteborgare,
norrlänningar, blondiner,
svenskar, invandrare,
Italienare, barnskötare,
förskollärare,
hockeymorsor,
lattepappor,
curlingföräldrar, barn och
vuxna...

Uppföljning

- Kunde ni enas om "kriterier" för en viss grupp som stämmer in på alla inom gruppen men ingen annan?
- Vad kan ni se för fördelar och nackdelar med att göra den här typen av klassificeringar av människor?
- Vad blir skillnaden mellan att själv identifiera sig med en viss grupp och att bli tillskriven en gruppidentitet?

Om social kategorisering och kön/genus som sociala kategorier

- Att känna tillhörighet till en kategori kan ge känsla av samhörighet och styrka
- En gruppidentitet kan vara en förutsättning för att få erkännande och gehör
- Samtidigt kan kategoriserandet leda till att olikheter överdrivs och cementeras – inkludering och exkludering – samt ojämlika villkor

Om social kategorisering och kön/genus som sociala kategorier

Vad blev det!? / Vet ni vad det ska bli?

Teoretiska begrepp för att problematisera (förgivettagna) könsskillnader

- **Kön – ”bara” biologi och fysiologi?**
- **Genus – ”bara” sociala föreställningar, förväntningar och roller?**
- **Binär könsuppdelning – endast två alternativ?**
 - Juridiskt kön
- **Könsidentiteter**
 - Mentalt kön (cis, trans, ...)

Teoretiska utgångspunkter

- Kön/genus ses som ett intrikat och föränderligt samspel mellan biologiska och sociala faktorer
- (Köns)identitet ses inte som något statiskt och fixerat, utan som något som skapas i detta komplexa och föränderliga samspel
- Varje individ ses som unik, sammansatt och föränderlig i relation till de sammanhang och möjlighetsvillkor hen verkar inom
- En dualistisk uppdelning mellan kvinnligt och manligt ses som en grov förenkling av en komplex verklighet som skapar specifika förutsättningar som var och en måste förhålla sig till

Särskiljandets logik

- Tadelningen bygger på ett idéarv om **isärhållande** och **komplementaritet** – om två motsatta kön som antas komplettera och attrahera varandra – men också på **över- och underordning**
- Dessa idéer påverkar inte bara synen på kvinnligt och manligt utan också på hur både vuxna och barn förväntas leva och bygga relationer
- Detta kallas inom queerteori för ”den heterosexuella matrisen” och kritiseras för att det finns inbyggda maktrelationer som är svåra att få syn på för att de ofta är en så självklar del av vår vardag
- Denna naturliggjorda sociala ordning leder ofta till en s.k. **särskiljande praktik**, t.ex. att vi ofta förväntar oss att tjejer leker med tjejer och vice versa, samt att vi oftare tillskriver tjejer och killar kärleksrelationer

Och så till förskolan

Vilka ord och uttryck används när ni pratar om de olika barnen? Vilka kategoriseringar görs?

Hur tilltalas barn i grupp på de förskolor du arbetar med?

Kan ni komma på några kategoriseringar som inte skulle kännas lika bekväma att gruppera barnen enligt? Varför skulle det inte kännas bra?

Om tilltalet "tjejer"/"killar" förekommer ofta – kan ni komma på sätt att tilltala barn i grupp som kan tänkas främja samhörighet snarare än uppdelning i könskategorier?

Lunch

Mångfald, normer och kategoriseringar i relation till språkutvecklande arbete

Representationer, tecken och symboler ingår alltid i vissa kulturella förståelsemönster – tecknen refererar till språkliga kategorier och begrepp och får oss att tänka i vissa banor

Det kräver en öppenhet och uppmärksamhet för vilken mening som skapas när barn och pedagoger arbetar med språket – vilka gränser som upprättas och kanske utmanas

”Har du fått en friare?”

- Vilka för-givet-tagna idéer ligger bakom uttalandena?
- Vad hos oss aktualiserar dessa idéer?
- Vad gör att frågan uppfattas som ett skämt?

”Case” handledning

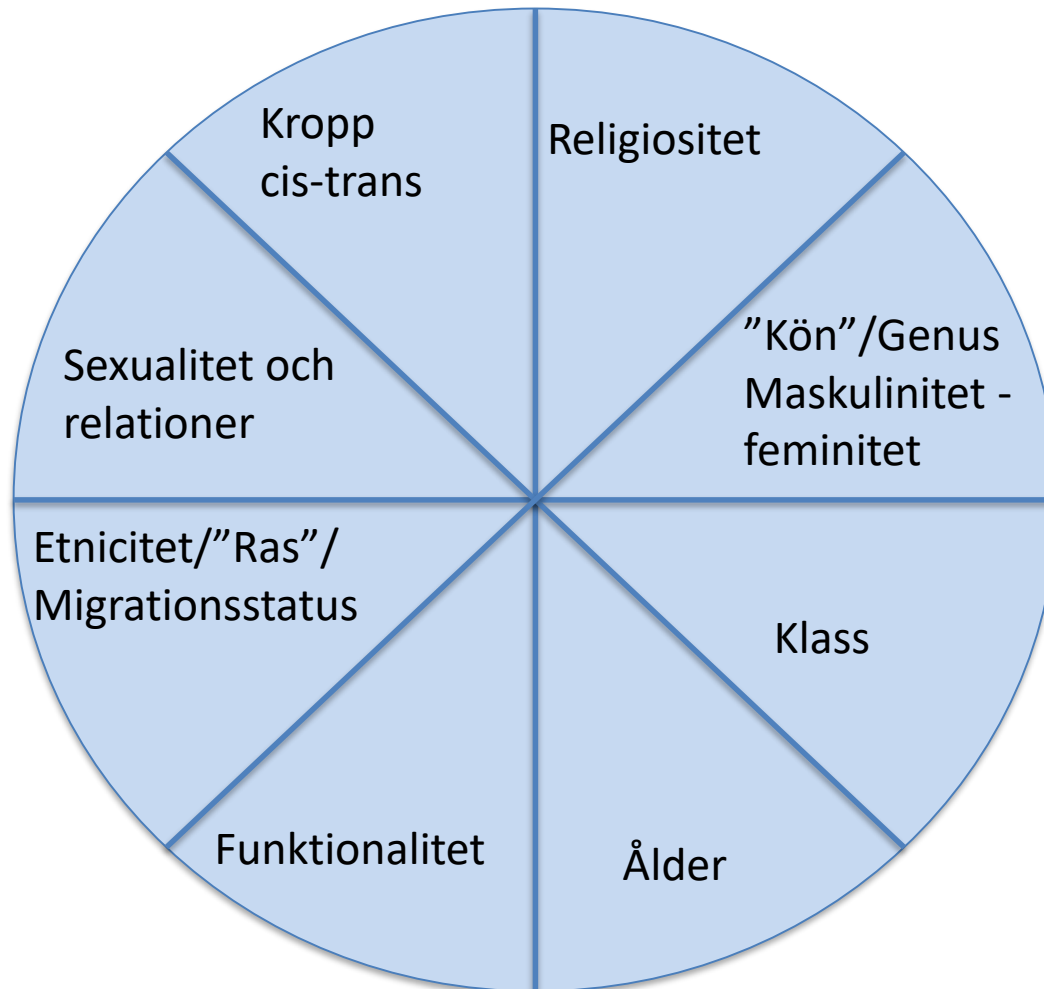
- Vilka för-givet-tagna idéer ligger bakom uttalandena?
- Vad hos oss aktualiserar dessa idéer?
- Vilka ser ni framför er när ni läser exemplet?
- Hur skulle ni bemöta det pedagogerna ger uttryck för i samtalet?

Normer – oskrivna regler och osynliga gränser

- Oundvikliga och nödvändiga men ibland problematiska
- Vissa starkare än andra men de skiljer sig ändå mellan olika sammanhang
- Märks mest när någon bryter mot dem
- Återskapas och omförhandlas hela tiden av såväl stora som små

Intersektionalitet

- Ett maktanalysredskap som handlar om att synliggöra och problematisera hur olika maktrelationer kopplade till olika kategoriseringar samverkar i olika sammanhang och situationer
- Att ingå i exempelvis kategorin "flicka" kan betyda väldigt olika saker beroende på geografiskt och historiskt sammanhang men också på vilka andra kategoriseringar som får betydelse

Exempel på normer som privilegierar vissa grupper i många (men inte alla) sammanhang

- Vithetsnormer, enspråkighetsnormer, svenskhetsnormer
- Heteronormer, tvåsamhetsnormer
- Åldersnormer, t.ex. relationen barn – vuxen
- Normer utifrån funktionsförmåga/funktionsförutsättningar

Pedagogiska miljöer, mångfald och barns delaktighet i förskolan

- Representation och synliggörande – vad uppmärksammas och bekräftas redan i samtal, litteratur, film, bild o.s.v. i verksamheten? Vad blir osynligt eller framstår som avvikelser och undantag?
- Tillgänglighet – fysisk/materiell men också upplevd, vad upplever barnen att de har rätt och möjlighet att göra? Vilka signaler sänder vi vuxna? Vilka gränser skapar barnen sinsemellan?
- Dokumentation och reflektion med fokus på vilka upplevelser och idéer de olika barnen verkar ge uttryck för, på möjlighetsvillkor och möjligheter

Avslutande reflektion kring barns delaktighet och språk

- Vad blir "samtal" och "dialog" i en förskolekontext?
- Hur möjliggör vi för olika barn att göra sina röster hörda på så många olika sätt som möjligt?
- Hur hänger det ihop med hur vi förstår begrepp som "språk" och "flerspråkighet"?
- Vad menar vi med språklig kompetens? Kan man ens säga att någon inte har något språk eller att någon är "enspråkig"?

Fika

Workshop om normer i relation till språkliga begrepp

In group/Out group

In-grupp – de grupper vi identifierar oss med

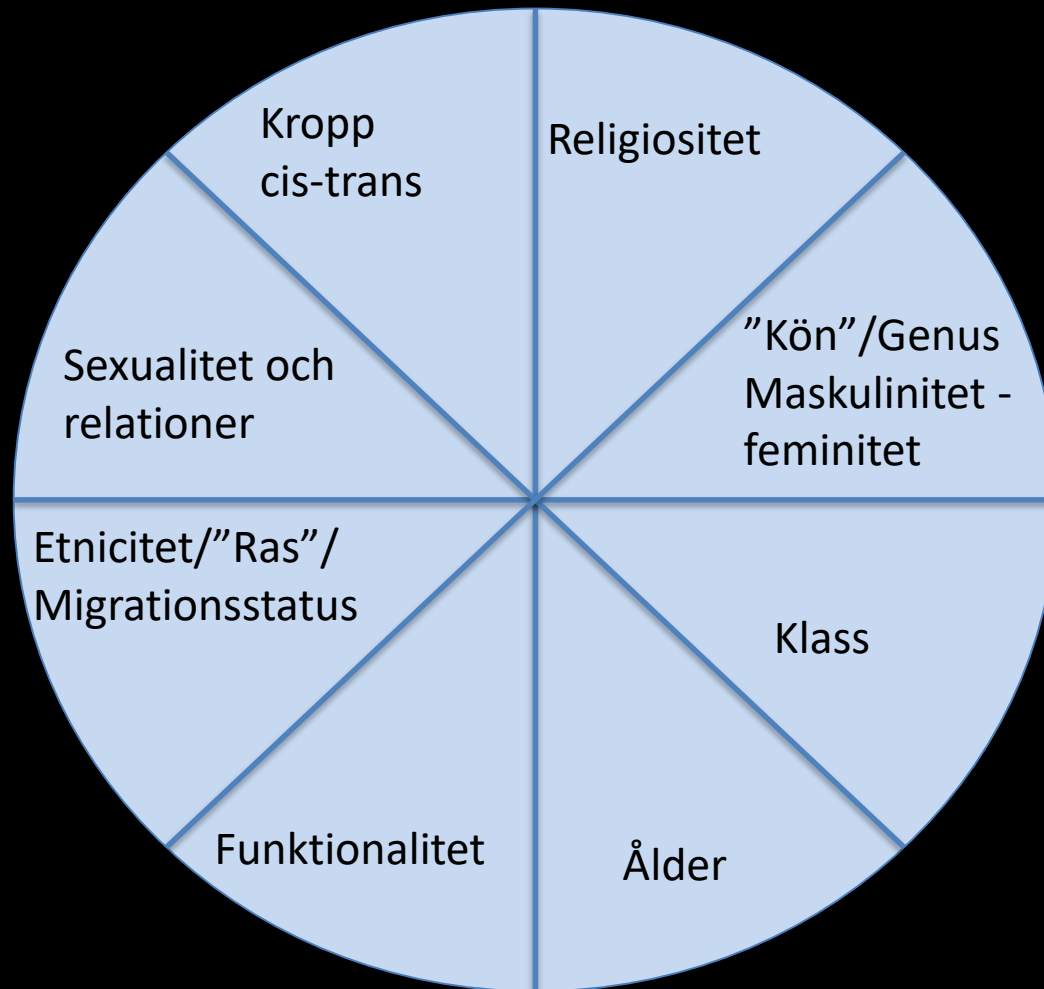
Ut-grupp – de grupper vi inte identifierar oss med

- Kan skapas ganska snabbt och godtyckligt och följs ofta av ett positivt laddat "vi" och ett mer negativt laddat "de" som befästs genom hur vi talar om och tolkar "de andra"
- Bekräftelse-bias – vi tar lättare till oss kunskap som bekräftar det vi tror oss veta och som vi dragit vidare slutsatser från
- In group bias/favouritism – vi tar lättare till oss kunskap som inte hotar vår gruppidentitet
- Sociala medier hjälper till – med hjälp av algoritmurval
- Reflektion och öppenhet/nyfikenhet är en nödvändig motrörelse

Workshop

exempel att diskutera

- **Hudfärgade pennor/kritor**
- **Funktionsnedsatt**
- **Invandrare/flykting/nyanländ**

Följdfrågor

- När är man inte invandrare/flykting nyanländ längre? Vad är kategorierna behäftade med?
- Vilka uppdelningar blir uppenbart kränkande eller problematiska, vad är skillnaden?
- Rädsla för att säga fel...
- Etiketter på enskilda barn

- Professionalism

Hur tänker ni att dagens innehåll går att omsätta
i er roll som språkutvecklare?

- Begrepp
- Empiriska exempel på särskiljande praktik
- Strategier för jämställdhet
- Kategoriseringar
- Normer i relation till språkliga begrepp

I det språkutvecklande arbetet behövs ett normmedvetet förhållningssätt, bl.a. för att:

- kunna tolka och omsätta målen som formuleras i styrdokumentet (även kritiskt)
- kunna argumentera för hur arbetet ska bedrivas utifrån ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv och barns delaktighet
- kunna identifiera olika teoretiska idéer om kön/genus och jämställdhet och föra dialog med era kollegor på ett professionellt sätt
- Att ha en medvetenhet om hur ni pratar om och beskriver barn och föräldrar för att motverka att göra det på ett stereotypiserande sätt som befäster vedertagna föreställningar snarare än att ompröva och utmana dem – viktigt när ni leder det språkutvecklande arbetet!

Uppgift till nästa gång

- 1. Läs sida 76-77, samt kap. 7 & 9 i En rosa pedagogik.** Anteckna begrepp och resonemang som du uppfattar som centrala, intressanta eller svåra att förstå – formulera gärna frågor.
- 2. Välj en observation från förskolan och skriv ned den så detaljerat och sakligt som möjligt.** Det kan vara en händelse som utspelar sig mellan barn och/eller pedagoger. Det kan vara en ny eller gammal iakttagelse och det kan vara en situation som du uppfattar som problematisk eller positiv, sedd ur ett jämställdhetsperspektiv.
- 3. Skriv en reflektion kring händelsen utifrån det vi pratat om idag och det du läst.** Resonera kring hur du ser på händelsen och vilka förutsättningar som bidrog till hur situationen blev, utifrån ditt perspektiv som språkutvecklare. Till exempel tidpunkt och tidsramar, rummet, materialen, tillgängligheten, pedagogernas beredskap...

Du väljer själv hur mycket/lite du skriver men ju mer ni har med till nästa gång desto bättre underlag har ni till gruppdiskussionerna, så ta med det ni hunnit skriva, inklusive frågor ni vill ha hjälp med.

Några begrepp ni gärna får pröva

- **Kön/genus, jämställdhet** (kodade miljöer, material och uttryck, bemötande, likhet/skillnad...)
- **Normskapande** (gränser/begränsningar, makt, motstånd, delaktighet, inneslutning/uteslutning, "normpolis", överskridande, omförhandling...)
- **Identitetsskapande** (positionering, kategorisering, intersektionalitet...)

P.S. Om du vill och hinner
rekommenderas även kap. 2-5 i
En rosa pedagogik, samt Tema
Superhjältar i tidningen
Förskolan nr 4 2017

<http://forskolan.se/alla-kan-flyga/>)

Avslutningsvis

- **Vad vill ni passa på att dela med er av till varandra?**
- **Vad har ni för frågor och funderingar?**